

Wojciech Krawczuk, *Wierni królowi. Szwedzi i Finowie na uchodźstwie w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w pierwszej połowie XVII wieku*, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Kraków 2019, ss. 292, ISBN 978-83-66304-00-0.

Badania prozopograficzne, mające na celu skonstruowanie biografii zbiorowej określonej grupy społecznej w celu wskazania pewnych wspólnych prawidłowości postępowania, nie tracą na popularności i nadal są źródłem inspiracji dla wielu historyków. W odniesieniu do zbadania losów Szwedów i Finów przebywających na uchodźstwie w Rzeczypospolitej w XVII w. metodę prozopograficzną w swojej najnowszej książce zastosował Wojciech Krawczuk. Warto dodać, że w kontekście badań nad przedstawicielami innych narodowości, którzy zdecydowali się na emigrację i osiedlenie w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, pracę W. Krawczuka poprzedziły analizy dotyczące Szkotów, Oleńców i Włochów¹. Jednak w odróżnieniu od wymienionych, których przybycie do Rzeczypospolitej było procesem rozłożonym w czasie, Szwedzi i Finowie pojawili się w konkretnym momencie i na skutek wydarzeń politycznych zachodzących bezpośrednio na linii Rzeczpospolita – Królestwo Szwecji.

Książka składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów (każdy z podrozdziałami), podsumowania oraz obszernego aneksu źródłowego, zajmującego 1/3 publikacji. Na końcu dołączono bibliografię oraz indeksy: osobowy oraz nazw geograficznych. Podział

¹ Wśród prac podejmujących tę tematykę można wymienić m.in. Peter P. BAJER, *Scots in the Polish-Lithuanian Commonwealth, 16th–18th Centuries: The Formation and Disappearance of an Ethnic Group*, Leiden–Boston 2012; Waldemar KOWALSKI, *Wielka imigracja. Szkoci w Krakowie i Małopolsce w XVI – pierwszej połowie XVII wieku*, Kielce 2014; Anna BIEGAŃSKA, *The Learned Scots in Poland (from the Mid-Sixteenth to the Close of the Eighteenth Century)*, Canadian Slavonic Papers, vol. 43: 2001, no. 1, s. 1–27; Michael B. AYRE, *The Scottish Community in the Grand Duchy of Lithuania, 1630–1750*, Kaunas–Vilnius 2019; Zenon GULDON, Lech STĘPKOWSKI, *Szkoci i Anglicy w Koronie w połowie XVII wieku*, Kieleckie Studia Historyczne, t. 2: 1977, s. 31–61; Ignacy T. BARANOWSKI, *Wsie holenderskie na ziemiach polskich*, Przegląd Historyczny, t. 19: 1915, z. 1, s. 65–82; Edmund KIZIK, *Mennonicy w Gdańsku, Elblągu i na Żuławach Wiślanych w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku. Studium z dziejów małej społeczności wyznaniowej*, Gdańsk 1994; Peter J. KLASSEN, *Ojczyzna dla przybyszów. Wprowadzenie do historii menonitów w Polsce i Prusach*, t. Aleksandra BORODIN, Warszawa 2002; idem, *Menonicy w Polsce i Prusach w XVI–XIX w.*, tł. Edyta PAWLIKOWSKA, red. i wprowadzenie Michał TARGOWSKI, Toruń 2016; Maria BOGUĆKA, *Z dziejów stosunków polsko-holenderskich w XVI–XVII wieku*, Czesy Nowożytny, t. 24: 2011, s. 61–75; Danuta QUIRINI-POPEŁAWSKA, *Działalność Włochów w Polsce w I połowie XVI wieku na dworze królewskim, w dyplomacji i hierarchii kościelnej*, Wrocław 1973; Wojciech TYGIELSKI, *Razem czy z osobna? Procesy integracji włoskich imigrantów w Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Odrodzenie i Reformacja w Polsce, t. 48: 2004, s. 7–35; idem, *Włosi w Polsce XVI–XVII wieku. Utracona szansa na modernizację*, Warszawa 2005.

pracy i jej układ nie budzi wątpliwości, jest spójny zarówno z podjętym tematem, jak i z przyjętą metodologią badań.

We *Wstępie* zaprezentowano cel pracy, zakresiono granice chronologiczne, omówiono metodę badawczą oraz źródła i literaturę przedmiotu. Zamierzeniem autora było przedstawienie grupy uchodźców i jej losów w Rzeczypospolitej. By zrealizować ten cel, W. Krawczuk wydzielił kilka zagadnień, które stanowiły przedmiot jego dalszych analiz. Wyjściową sprawą było skrótowe omówienie sytuacji wiernych Zygmunta III Szwedów i Finów przed ucieczką z kraju. Następnie autor, kreśląc zbiorową biografię tej społeczności, uznał za ważne wskazać łączące ją cechy, wspólne wartości i przekonania, prawidłowości w ścieżkach kariery, pola aktywności oraz odtworzyć strukturę tej grupy (s. 9–10). Moim zdaniem przy badaniu każdej mniejszościowej grupy, która rozpoczyna życie w innych niż dotąd realiach polityczno-społeczno-gospodarczo-prawnych, ważne jest także postawienie pytania, czy w grupie tej występowały konflikty i rywalizacja? Dopiero wówczas będzie przecież możliwe określenie, czy w omawianym środowisku i w danym czasie górę wzięły tendencje i procesy scalające (w sposób uświadomiony bądź bądź podświadomy, sprowadzające się do mechanizmu „razem łatwiej przetrwać”) czy też – odwrotnie – silniejsze okazały się procesy dezintegracyjne? Jednocześnie w badaniach prozopograficznych grupy warto także postawić pytanie o sposób funkcjonowania społeczności – na płaszczyźnie ogólnopaństwowej i regionalnej oraz o wzajemne oddziaływanie Szwedów i Finów na mieszkańców Rzeczypospolitej i mieszkańców Rzeczypospolitej na uchodźców. Autor co prawda wprost takich pytań nie postawił, jednak w pracy możemy znaleźć na nie częściową odpowiedź.

Za początek swoich rozważań W. Krawczuk przyjął rok 1600 – inkorporację Estonii do Rzeczypospolitej (choć z zaznaczeniem, że część uchodźców przybyła do państwa polsko-litewskiego już wcześniej), natomiast datą zamykającą jest potop szwedzki. Bardzo dobrze, że autor zdecydował się pokrótce omówić sytuację w Rzeczypospolitej i w Szwecji w końcu XVI w., zwracając uwagę na podobieństwa i różnice między państwami oraz nakreślając obraz wzajemnych relacji politycznych do połowy XVII w. Siłą rzeczy zarys ten musiał być uproszczony, jednak nawet przy tym założeniu zastrzeżenie musi wzbudzić interpretacja przyczyn potopu szwedzkiego. Konstatacja, że wojna z lat 1655–1660 była spowodowana niezłałatwioną sprawą korony szwedzkiej (s. 27) jest zbyt daleko idącym uproszczeniem, które ujmuje konfliktowi serię wiele ważniejszych przyczyn, które się na niego złożyły. Ostatnim elementem składającym się na *Wstęp* jest omówienie literatury przedmiotu oraz charakterystyka źródeł. Autor opisał dotychczasowy wkład badaczy szwedzkich, fińskich i polskich w omawianą problematykę oraz wymienił najważniejsze zasoby archiwalne polskiej i szwedzkiej proweniencji.

Pierwszy rozdział, zatytułowany *Spisy uchodźców – okoliczności powstania, znaczenie*, zawiera szczegółową charakterystykę i omówienie źródeł umieszczonych w aneksach. Stanowią one punkt wyjścia do rekonstrukcji składu osobowego grupy uchodźców, jej hierarchii i zachodzących wewnątrz niej przemian. Krawczuk omawia genezę każdego z dokumentów, które powstały na przestrzeni 20 lat. Trzy spośród pięciu zanalizowanych źródeł są dokumentami wywiadowczymi, jeden pozwym zbiorowym, jeden natomiast stanowi część druku propagandowego. Badacz na podstawie źródeł

oszacował, że grupa uchodźców liczyła ok. 500 osób (s. 37). Niewątpliwym problemem, na który autor zwrócił uwagę, jest pominięcie w spisach kobiet i dzieci. Skutkiem tego dokładne szacunki liczbowe nie są możliwe, podobnie jak zbadanie sytuacji, roli i pozycji uchodźczyń w Rzeczypospolitej.

W drugim rozdziale – *Strategia działania i struktura grupy* – W. Krawczuk przeprowadził analizę hierarchii tej zbiorowości oraz omówił działania uchodźców o charakterze politycznym i militarnym. W gronie uchodźców przebywających w bezpośrednim otoczeniu królewskim znajdowały się osoby pełniące liczne funkcje. Autor wyróżnił przede wszystkim dyplomatów, sekretarzy i pisarzy, kapelanów, bibliotekarzy i historyków, trębaczy, odźwiernych i drabantów. Nie znaczy to jednak, że grupa Szwedów i Finów przy Zygmuncie III była bardzo liczna, wręcz przeciwnie – systematycznie topniała i traciła na znaczeniu. Dodatkowo część osób w trakcie swojego pobytu w Rzeczypospolitej pełniła na przestrzeni lat różne funkcje, przykładowo Johannes Vastovius był bibliotekarzem, sekretarzem i kapelanem Wazy, a Georgius Borastus na różnych etapach swojej kariery był pisarzem, bibliotekarzem królewskim, sekretarzem i kapelanem królewskim, a w 1632 r. został zatwierdzony jako kanclerz szwedzki. Z perspektywy przedstawionych w tym rozdziale aktywności, które podejmowali obecni w Rzeczypospolitej Szwedzi i Finowie, widać wyraźnie, że celem ich działań nie była asymilacja w państwie polsko-litewskim, a pokonanie Karola Sudermańskiego, przejęcie władzy przez prawowitego monarchę i powrót do ojczyzny. Działania uchodźców koncentrowały się wokół rozwoju floty morskiej Zygmunta III, utrzymania blokady handlowej Szwecji i działań wojennych prowadzonych w Inflantach. Aktywność zbrojna systematycznie malała wraz z upływem czasu i topniejących szansach na przywrócenie Zygmuntovi III szwedzkiego tronu. W późniejszych latach podejmowano jednak nadal różne akcje propagandowe i wywiadowcze. I te jednak były coraz rzadsze, co autor wiąże z uchwaleniem w 1617 r. w Szwecji statutu zakazującego kontaktu z uchodźcami i polskim królem pod groźbą uznania za zdrajcę i kary śmierci.

Niewątpliwie polityczne i militarne funkcjonowanie uchodźców było – zarówno pod kątem ogólnopaństwowego, jak i regionalnego oglądu – mocno skomplikowane. Działania przy pewnych przedsięwzięciach były blokowane, czego przykładem był początek XVII w. Po samowolnym zniesieniu przez Gdańsk blokady handlowej Szwecji działania króla blokowały zarówno decyzje sejmu, jak i władze Gdańska (s. 67–68). Niestety nie wiadomo, jak daleko sięgał udział uchodźców w przygotowywaniu tych i kolejnych planów odzyskania szwedzkiego królestwa – czy były to przede wszystkim inicjatywy króla, czy przebywających w jego gronie Szwedów i Finów?

Ostatni podrozdział poświęcony jest uchodźczyniom. Choć W. Krawczuk deklaruje, że „specyfika źródeł dotyczących kobiet, zwłaszcza przez nie wytworzonych, umożliwia spojrzenie na zbiorowość wygnańców z innej perspektywy, przekazują one bowiem całą masę szczegółów o życiu codziennym, poglądach i emocjach” (s. 85), w rzeczywistości nie poświęca tej perspektywie wiele miejsca, posługując się jedynie korespondencją Anny Wazówny bądź źródłami związanymi z królową. Autor pomija także wątek przenikania się damsko-męskich światów, koncentrując się niemal jedynie na związanych z Anną Szwedkach, a zaniedbując kontakty Wazówny ze Szwedkami (bytność danych osób na dworze jest wzmiankowana jedynie w przypisach do anekswów). O trwałości tych kontaktów świadczy choćby informacja, że w chwili śmierci

przy Wazównie obecni byli także Szwedzi: Christoph Eberstein oraz Johan i Casimira Gyllenstierna (Guldenstern)².

Rozdział trzeci, *Instytucje Kościoła katolickiego*, został poświęcony omówieniu miejsc związanych z działalnością religijną, w których uchodźcy znaleźli pomoc i schronienie. Godne podkreślenia jest to, że nie wszyscy uchodźcy korzystający z takiej pomocy byli katolikami. Jednak w zdecydowanie lepszej sytuacji byli niewątpliwie Szwedzi i Finowie wyznania katolickiego, gdyż mieli możliwość uzyskania godności kościelnych. Miejscami, gdzie uchodźcy znaleźli azyl, były klasztor Brygidek w Gdańsku, kolegium jezuickie w Braniewie, kartuzja kaszubska i kapituła warmińska. Z analizy przedstawionej przez W. Krawczuka wynika, że to właśnie w ramach instytucji kościelnych dochodziło do asymilacji Szwedów i Finów z miejscową ludnością. Kontakty te wydają się bardziej przyjazne i trwalsze od tych relacji z mieszkańcami państwa polsko-litewskiego, których motorem były przede wszystkim działania polityczne, militarne i wywiadowcze prowadzone przez uchodźców. Szczególnie widoczna jest trwała emocjonalna relacja uchodźców z kartuzją kaszubską, której Szwedzi i Finowie przekazywali cenne podarki w zamian za udzieloną pomoc, a jeden z uchodźców, Erik Brahe, wyraził nawet w testamentie wolę pochówku w tym właśnie miejscu, do czego ostatecznie doszło w 1615 r. (s. 96).

W kolejnym rozdziale, *Królewska pomoc*, autor przeanalizował formy finansowego wsparcia udzielonego uchodźcom przez władców Rzeczypospolitej. Jednym z najważniejszych źródeł pomocy było przekazanie przez władców – Zygmunta III, a później Władysława IV, dochodów z portu gdańskiego. Początkowo było to wsparcie kierowane indywidualnie do konkretnych, szczególnie zasłużonych uchodźców. Były to zarówno pensje czasowe, jak i dożywotnie, dochody można było przejąć po śmierci danej osoby bądź opuszczeniu przez nią państwa polsko-litewskiego. Natomiast wedle ustaleń autora kompleksowy i generalny system pomocy skierowanej do grupy Szwedów i Finów przebywających w Rzeczypospolitej ukonstytuował się w 1628 r., a następnie został zatwierdzony i rozbudowany przez Władysława IV w 1636 r. Jego genezy autor upatruje w zajęciu przez Szwedów w 1626 r. Elbląga, skąd wcześniej również znaczną część dochodów portowych przeznaczano na zabezpieczenie uchodźców. Jak uznał W. Krawczuk, pensje z dochodów portu gdańskiego były przekazywane osobom znacznym (s. 105), jednak zdarzało się, że pieniądze trafiały także do uchodźców nie-szlacheckiego pochodzenia, czego świadectwem było nadanie pensji słudze królewskiemu Janowi Bilefeldowi wolnej po śmierci Szweda, plebejusza Piotra, syna Mikołaja³. Jeśli za autorem przyjmą, że ów Piotr tożsamy był z Perem Nilssonem (s. 154–155), to o przyznaniu pensji decydowała przede wszystkim przydatność danej osoby i jej rzeczywiste zasługi, nie zaś pozycja społeczna. Innymi źródłami pomocy królewskiej było przyznawanie kaduków, karczem czy nadań ziemi. W kontekście interesujących

² Alicja SAAR-KOZŁOWSKA, *Śmierć i problemy pochówku Anny Wazówny w Brodnicy*, Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo, z. 27 (298): 1996, s. 53.

³ *Sumariusz Metryki Koronnej. Księga wpisów podkanclerzego Tomasza Zamoyskiego z lat 1628–1635 ze zbiorów szwedzkiego Riksarkivet w Sztokholmie. Skokloster Enskilda 8636*, opr. Wojciech KRAWCZUK, <http://www.agad.gov.pl/inwentarze/3SumariuszE8656.pdf>, s. 21–22 [dostęp z 22 XII 2020 r.].

procesów asymilacji czy przenikania się wpływów i oddziaływań na uwagę zasługuje opisana przez autora współpraca Jöрана Possego z Holendrami, osuszającymi grunty na Żuławach (s. 113). Wskazuje ona na udaną kooperację przedstawicieli dwóch nacji szukających w Rzeczypospolitej bezpiecznego miejsca do dalszego funkcjonowania.

Ostatni rozdział zatytułowano *Powroty, asymilacje, wspomnienia*. Autor niestety nie podjął się próby oszacowania, jak liczebnie miały się do siebie grupa Szwedów i Finów, którzy zdecydowali się na powrót do ojczyzny, do grupy uchodźców pozostałych w Rzeczypospolitej. Wiadomo natomiast, że *exodus* Szwedów i Finów z państwa polsko-litewskiego rozpoczął się wraz z panowaniem Gustawa II Adolfa, którego polityka względem uciekinierów była łagodniejsza od postępowania Karola IX. Jednocześnie, wraz z malejącymi szansami na powrót Zygmunta III na szwedzki tron, część uchodźców, którzy zdecydowali o pozostaniu w Rzeczypospolitej, zaczęła podejmować starania o uzyskanie indygenatu. Indygenat, nobilitacja czy małżeństwo z osobą osiadłą w państwie polsko-litewskim były sposobami na asymilację. Znow niestety nie wiadomo, jaki odsetek pozostałych w Rzeczypospolitej Szwedów i Finów takie działania podejmował. Niewątpliwie interesującym zjawiskiem, dostrzegalnym nie tylko w analizach podjętych w tym rozdziale, lecz w całej publikacji, jest integracja uchodźców w ramach ich grupy. Małżeństwa, interesy, wzajemna pomoc materialna czy wreszcie inskrypcja w kaplicy rodu Guldensternów – będąca świadectwem tej więzi oraz potwierdzeniem wspólnej pamięci o przeszłości – są tego dobitnymi dowodami. Uważna lektura pracy W. Krawczuka przynosi przy tym interesującą konstatację – otóż autor nie opisał ani nie wymienił żadnych przykładów wewnętrznych tarć i nieporozumień w grupie uchodźców. Brak wyraźniej rywalizacji czy konfliktów, wynikających czy to ze starań o zapewnienie sobie bytu w nowej ojczyźnie, czy też ograniczonych środków pomocowych, jakimi dysponował król, wydaje się cechą charakterystyczną analizowanej grupy.

Na szczególną uwagę w omawianej publikacji zasługuje rozbudowany aneks źródłowy. Zawiera on sześć dokumentów, z których pięć to wykazy uciekinierów ze Szwecji i Finlandii, szósty natomiast to zatwierdzenie przez Władysława IV praw nadanych Szwedom przez Zygmunta III. Cztery z tych źródeł zostały już wcześniej wydane w wydawnictwach szwedzkich i fińskich. Autor uznał, że publikacje te są trudno dostępne w Polsce, co jest zgodne z rzeczywistością z wyłączeniem wykazu z aneksu 1, którego drukowane edycje bez problemu znaleźć można w internecie, oraz źródła umieszczonego w aneksie 3. Zawarty tam wykaz jest częścią druku propagandowego z 1617 r. *Hertigh Carls Slaktarenbeck*, który ma dwa polskie wydania, w tym jedno przetłumaczone i opracowane przez W. Krawczuka. Jednakże obecność tych źródeł w aneksach jest zrozumiała, by móc ich zawartość badać pod kątem występujących w nich podobieństw i różnic oraz by poszerzyć obraz grupy o dane pomijane w innych spisach. W przypisach do aneksów podano najważniejsze informacje biograficzne o każdej występującej w spisie osobie, o ile oczywiście udało się ją zidentyfikować. Liczba zebraanych informacji budzi podziw i jest odzwierciedleniem ogromu pracy, którą W. Krawczuk musiał włożyć, by dane te z różnych źródeł i publikacji pozyskać.

Zdecydowanym plusem omawianej książki jest wykorzystanie prac badaczy skandynawskich. Autor z powodzeniem zestawia wyniki ich badań z analizami polskich historyków, np. omawiając rozwój floty w czasie panowania Zygmunta III (s. 60–61).

Jeśli chodzi o braki w literaturze przedmiotu, odnotować należy nieuwzględnienie pracy Michała Haykowskiego o szwedzkim dworze Zygmunta Wazy⁴. Interesujące informacje na temat działalności Johanna Vastoviusa i Georgiusa Borastusa zawiera niewykorzystana, choć przyznać należy, że już wiekowa, praca Kazimierza Tyszkowskiego⁵. Zupełnie inne światło na przyczyny umieszczenia epitafium w kościele Św. Brygidy w Gdańsku poświęconego Margarecie Sparre (z domu Brahe) i jej córce rzuca praca Fabiana Perssona. Badacz wykazał, że ród Brahe, z którego wywodziła się Margareta, budował prestiż i pamięć dynastyczną rodu na rzekomym pokrewieństwie ze świętą Brygidą⁶. W świetle analiz F. Perssona ulokowanie epitafium właśnie w kościele św. Brygidy byłoby zatem czymś więcej niż tylko świadectwem łączności uchodźców z gdańskim klasztorem. Co do postaci Tönnesa Maidella, autor nie uwzględnił artykułu Bogusława Dybaśa o aspiracjach wywodzącej się od niego rodziny starostów piltyńskich w XVII w.⁷ Okazuje się też, że służba pochodzącego z Estonii Maidella w kontekście szwedzkiej polityki Zygmunta III i organizacji floty sięgała początku lat dziewięćdziesiątych XVI w., a sam Maidell raczej nie miał szans na uzyskanie łaski księcia Karola w 1601 r., skoro, jak podał B. Dybaś, najpewniej zmarł rok wcześniej. Ważnym uzupełnieniem omawianej tematyki mogło być także wykorzystanie artykułu Henryka Wisnera, traktującego o opinii szlachty wobec szwedzkiej polityki Zygmunta III⁸. Niewątpliwie w tym kontekście dodatkowym wsparciem konstatacji W. Krawczuka o obojętności i niechęci większości szlachty koronnej i litewskiej wobec uchodźców (s. 50 i 133) mogły być analizy źródeł – przede wszystkim instrukcji sejmikowych.

Publikację cechuje przejrzystość i klarowność na poziomie językowym oraz staranne przygotowanie do druku. Oczywiście jak każda książka, również omawiana praca nie jest wolna od drobnych potknięć edytorskich: sejm inkwizycyjny odbył się w 1592, a nie w 1591 r. (s. 52); przypis 561 w czwartym aneksie (s. 230) powinien zawierać odniesienie do przypisu 449 zamiast 448 w aneksie trzecim; z niezrozumiałych powodów, ale z podziwu godną konsekwencją, część tytułu publikacji Karola Łopateckiego nie została zapisana kursywą (s. 69, 75, 256) – by wymienić tylko te najistotniejsze.

Przechodząc do konkluzji, autorowi udało się w części zrealizować zamierzenie oddania portretu zbiorowego szwedzkich i fińskich uchodźców w Rzeczypospolitej. Owo zastrzeżenie „w części” nie odnosi się jednakże do uchybień W. Krawczuka w postępowaniu badawczym, ale jest wynikiem skąpych informacji lub zupełnego milcze-

⁴ Michał HAYKOWSKI, *Svenskar i Polen*, Acta Sueco-Polonica, nr 4: 1995, s. 1–18.

⁵ Kazimierz TYSZKOWSKI, *Poszukiwania archiwalne w Rzymie dla Zygmunta III*, Przegląd Historyczny, t. 30: 1932–1933, z. 1, s. 195–203.

⁶ Fabian PERSSON, *To Give to Airy Nothing a Local Habitation and a Name: Creating Two Great Swedish Noble Families*, [in:] *Dynastic Identity in Early Modern Europe: Rulers, Aristocrats and the Formation of Identities*, ed. Liesbeth GEEVERS, Mirella MARINI, London–New York 2016, s. 179–195.

⁷ Bogusław DYBAŚ, *Nowa dynastia? O rzekomych aspiracjach dynastycznych starostów piltyńskich w XVII wieku*, [in:] *Litwa w epoce Wazów*, red. Wojciech KRIEGSEISEN, Andrzej RACHUBA, Warszawa 2006, s. 51–60.

⁸ Henryk WISNER, *Opinia szlachecka Rzeczypospolitej wobec polityki szwedzkiej Zygmunta III w latach 1587–1632*, Zapiski Historyczne, t. 38: 1973, z. 2, s. 9–50.

nia źródeł historycznych względem pewnych zagadnień. Bez wątpienia omawiana monografia stanowi interesujące i warte uwagi opracowanie dla wszystkich historyków zajmujących się panowaniem Wazów w Rzeczypospolitej.

Agnieszka Pawłowska-Kubik*

 <https://orcid.org/0000-0002-7379-8645>

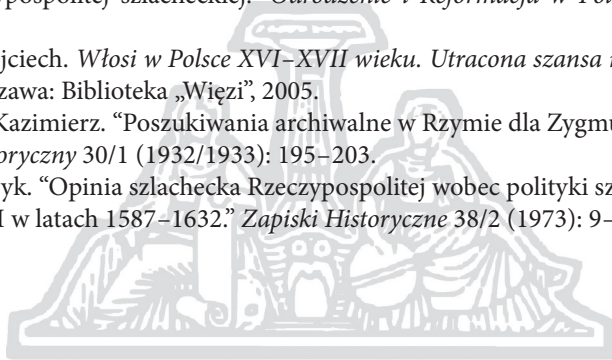
BIBLIOGRAFIA

- Ayre, Michael B. *The Scottish Community in the Grand Duchy of Lithuania, 1630–1750*. Kaunas, Vilnius: Humanitas, 2019.
- Bajer, Peter P. *Scots in the Polish-Lithuanian Commonwealth, 16th–18th Centuries: The Formation and Disappearance of an Ethnic Group*. Leiden, Boston: Brill, 2012.
- Baranowski, Ignacy T. “Wsie holenderskie na ziemiach polskich.” *Przegląd Historyczny* 19/1 (1915): 65–82.
- Biegańska, Anna. “The Learned Scots in Poland (from the Mid-Sixteenth to the Close of the Eighteenth Century).” *Canadian Slavonic Papers* 43/1 (2001): 1–27.
- Bogucka, Maria. “Z dziejów stosunków polsko-holenderskich w XVI–XVII wieku.” *Czasy Nowożytne* 24 (2011): 61–75.
- Dybaś, Bogusław. “Nowa dynastia? O rzekomych aspiracjach dynastycznych starostów piltyńskich w XVII wieku.” In *Litwa w epoce Wazów*, edited by Wojciech Kriegseisen and Andrzej Rachuba, 51–60. Warszawa: Neriton, Instytut Historii PAN, 2006.
- Guldon, Zenon and Lech Stępkowski. “Szkoci i Anglicy w Koronie w połowie XVII wieku.” *Kieleckie Studia Historyczne* 2 (1977): 31–61.
- Haykowski, Michał. “Svenskar i Polen.” *Acta Sueco-Polonica* 4 (1995): 1–18.
- Kizik, Edmund. *Mennonici w Gdańsku, Elblągu i na Żuławach Wiślanych w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku. Studium z dziejów małej społeczności wyznaniowej*. Gdańsk: Wydawnictwo Gdańskie, 1994.
- Klassen, Peter J. *Menonici w Polsce i Prusach w XVI–XIX w.* Translated by Edyta Pawlikowska, edited and introduced by Michał Targowski. Toruń: Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej, 2016.
- Klassen, Peter J. *Ojczyzna dla przybyszów. Wprowadzenie do historii mennonitów w Polsce i Prusach*. Translated by Aleksandra Borodin. Warszawa: ABORA, 2002.
- Kowalski, Waldemar. *Wielka imigracja. Szkoci w Krakowie i Małopolsce w XVI – pierwszej połowie XVII wieku*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2014.
- Krawczuk, Wojciech, ed. *Sumariusz Metryki Koronnej. Księga wpisów podkanclerzego Tomasza Zamoyskiego z lat 1628–1635 ze zbiorów szwedzkiego Riksarkivet w Sztokholmie. Skokloster Enskilda 8636*. Accessed December 22, 2020. <http://www.agad.gov.pl/inwentarze/3SumariuszE8656.pdf>

* Zakład Historii i Filozofii Nauk Medycznych, Gdański Uniwersytet Medyczny

 agnieszkapawl@wp.pl

- Krawczuk, Wojciech. *Wierni królowi. Szwedzi i Finowie na uchodźstwie w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w pierwszej połowie XVII wieku*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, 2019.
- Persson, Fabian. “To Give to Airy Nothing a Local Habitation and a Name: Creating Two Great Swedish Noble Families.” In *Dynastic Identity in Early Modern Europe: Rulers, Aristocrats and the Formation of Identities*, edited by Liesbeth Geevers and Mirella Marini, 179–195. London, New York: Routledge, 2016.
- Quirini-Popławska, Danuta. *Działalność Włochów w Polsce w I połowie XVI wieku na dworze królewskim, w dyplomacji i hierarchii kościelnej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973.
- Saar-Kozłowska, Alicja. “Śmierć i problemy pochówku Anny Wazówny w Brodnicy.” *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo* 27 (1996): 45–94.
- Tygielski, Wojciech. “Razem czy z osobna? Procesy integracji włoskich imigrantów w Rzeczypospolitej szlacheckiej.” *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 48 (2004): 7–35.
- Tygielski, Wojciech. *Włosi w Polsce XVI–XVII wieku. Utracona szansa na modernizację*. Warszawa: Biblioteka „Więzi”, 2005.
- Tyszkowski, Kazimierz. “Poszukiwania archiwalne w Rzymie dla Zygmunta III.” *Przełęcz Historyczny* 30/1 (1932/1933): 195–203.
- Wisner, Henryk. “Opinia szlachecka Rzeczypospolitej wobec polityki szwedzkiej Zygmunta III w latach 1587–1632.” *Zapiski Historyczne* 38/2 (1973): 9–50.

TNT